УДК 37.041

Ганна Полякова

ПРОФІЛЬНІ ЛІТНІ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Висвітлено питання організації та проведення літніх шкіл для учнів старших класі на базі вищих навчальних закладів. Запропоновано класифікацію літніх шкіл. Розкрито поняття профільної літньої школи для учнівської молоді. Виділено основні напрями роботи профільної літньої школи. Визначено її особливості в структурі освітнього середовища вищого навчального закладу. Розглянуто основні етапи організації та проведення профільних літніх шкіл. Наведено результати опитувань учнів та викладачів – учасників літніх шкіл.

Ключові слова: *літня школа, організація та проведення літніх шкіл, освітнє середовище вищого навчального закладу.*

Отражены вопросы организации и проведения летних школ на базе высших учебных заведений. Предложена классификация летних школ. Дано понятие профильной летней школы для ученической молодежи. Выделены основные направления работы профильной летней школы. Определены ее особенности в структуре образовательной среды вуза. Рассмотрены основные этапы организации и проведения летних школ. Приведены результаты опроса учеников и преподавателей – участников летних школ.

Ключевые слова: *летняя школа, организация и проведение летних школ, образовательная среда вуза.*

The purpose of the study is to estimate the summer school's role in educational environment of the HEI. The paper substantiates the organization and perform of summer schools on the basis of higher educational institutions. Author determines (a) classification of summer schools, (b) the concept of profile-oriented summer school on HEI base for senior school pupils. The basic directions of the profile of the Summer School are distinguished. It is determined it's features in the structure of the high school educational environment. The paper shows the particular qualities of summer school as part of the structure of HEI's educational environment. Recommendations how to organize and to conduct summer schools should be build considering the main stages of these processes. The survey results show feedback from the participants of the summer schools (including pupils and lecturers).

Key words: *summer school; organization and conducting of summer school; educational environment of HEI.*

Особистісно професійне становлення фахівців з вищою освітою здійснюється в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Вища освіта є однією з ланок системи безперервної освіти, що супроводжує людину протягом життя. Тому важливим є пошук підходів до забезпечення освітніх умов на «стиках» ланцюга «загальна освіта» – «вища освіта» – «ринок праці». Однією з таких освітніх моделей є літня школа для молоді. Практика організації та проведення літніх шкіл є досить поширеною у міжнародному та національному освітньому просторі. Переважно це освітні форми поєднання навчання та відпочинку учнів, студентів, молодих спеціалістів, які організують навчальні заклади, громадські організації, благодійні фонди, органи управління освітою, освітні установи тощо.

Функціонування та розвиток вищих навчальних закладів пов'язані із кількістю абітурієнтів, якістю їхньої освітньої підготовки, наявністю професійної спрямованості, здатністю до подальшої професійної підготовки. Одним із напрямів вирішення питань безперервності освіти, ефективної професійної орієнтації є організація літніх шкіл для учнів загальноосвітніх навчальних закладів в освітньому середовищі вищого навчального закладу (ВНЗ).

Безперервність та наступність освіти як важливий чинник формування, розвитку, професійного становлення особистості розглядають вітчизняні науковці: Ю. Безрученков, В. Никифоренко, Є. Пінчук, Т. Топчий, Л. Шевченко, Н. Шанідзе, А. Михайльова, Н. Шаронова та ін. Проблеми створення освітнього середовища як чинника розвитку особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів вивчаються Т. Гущіною, І. Ларисовою, М. Шабановим, В. Мелешко. Для професійної підготовки та особистісного розвитку молоді досліджуються освітнє середовище вищих навчальних закладів (О. Антоновою, А Артюхіною, Г. Бєленькою, Є. Васильєвою, І. Габою, О. Горчаковою, О. Ярошинською, В. Рубщовим, В. Ляпуновою), розвиток освітнього середовища у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі (В. Кулешовою), у коледжі (К. Лопаткою, В. Федотовою), в університетському коледжі (М. Сорокою).

Поряд із значною кількістю робіт, призначених дослідженням безперервності освіти та формуванню і розвитку освітнього середовища як умови особистісно-професійного становлення молоді, слід зазначити, що вивчення освітніх моделей літніх шкіл учнівської молоді незначне. Серед таких робіт є дослідження І. С. Чернецького, в якому вивчається освітнє середовище допрофільної підготовки та літня природнича школа [7], О. Я. Власюка, який робить аналіз зарубіжного досвіду формування готовності студентів природничих спеціальностей до екологічної самоосвіти, у тому числі роботи літньої школи [1].

Разом з тим, у національному освітньому просторі висвітлюється інформація про роботу літніх шкіл для учнівської молоді різного спрямування за участі вищих навчальних закладів: наукові літні школи

Малої академії наук України [3], Літня школа «Досягнення й застосування сучасної інформатики, математики та фізики» (AACIMP) [2], літні школи як навчальна практика на базі університету [6].

Мета статті: розкрити місце, зміст, особливості організації літніх шкіл для учнівської молоді в освітньому середовищі вищого навального закладу для забезпечення безперервності освіти, визначити їхню ефективність як форми профорієнтаційної роботи.

Літня школа – це освітній проект, який поєднує спільні умови та ресурси навчальних закладів, освітніх установ, наукових центрів, господарських та громадських організацій з метою створення сприятливого навчально-розвивально-виховного середовища для дітей і молоді у вільний від основної освітньої діяльності період.

Аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду організації та проведення літніх шкіл дозволив запропонувати їхню наступну класифікацію:

– За цілями літні школи можуть поділятися на такі: розвитку здібностей (загальних і спеціальних); професійної орієнтації; формування компетентностей (загальних, спеціальних, професійних); поглиблення та систематизації знань, умінь, навичок; стимулювання і мотивації до науково-дослідної діяльності; відпочинку та оздоровлення у поєднанні з різними видами освітньої діяльності (наукової, пізнавальної, виховної) тощо.

– За змістом літні школи розрізняються як: мовні, відпочинку та розвитку, оздоровчо-розвивальні, профільні, дослідницькі, бізнес-школи, тематичні, фахової майстерності, наукові літні школи Малої академії наук.

– За учасниками літні школи організовуються як школи для фахівців, зокрема, науково-педагогічних і педагогічних працівників, для молодих учених, студентів, школярів.

– За рівнем організації літні школи поділяються на міжнародні, всеукраїнські, регіональні, міські, на базі навчальних закладів (вищих, загальноосвітніх), на базі освітніх організацій та установ.

– За періодом проведення школи додаткової освіти та розвитку можуть бути: літні, зимові, осінні, весняні [5, с. 205–206].

Профільна літня школа для учнівської молоді на базі вищого навчального закладу – це освітнє середовище, яке являє собою систему впливів та умов, у яких відбувається особистісно професійний розвиток, визначення професійної спрямованості, адаптація до майбутньої професійної підготовки.

Серед основних напрямів діяльності літньої школи для учнів на базі вищого навчального можна виділити:

а) професійно орієнтаційний (ознайомлення з професіями, діагностика професійної спрямованості учнів загальноосвітніх навчальних закладів та формування їхньої психологічної готовності як майбутніх фахівців до професійної діяльності);

б) навчально-професійний (містить систему практико-орієнтованих занять за напрямами професійної підготовки та навчальних занять і заходів, спрямованих на розвиток особистісних і професійно значущих якостей особистості);

в) соціально-комунікативний (формування комунікативних здатностей, навичок соціальної взаємодії, іншомовної компетентності);

г) інформаційно-технологічний (розвиток навичок пошуку, обробки, збереження інформації, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання навчальних і професійних завдань);

д) спортивно-оздоровчий (спрямований на зміцнення здоров'я учнівської молоді та розвиток навичок здорового способу життя);

є) розвитку здібностей (містить систему інтелектуально-розвиваючих заходів, які реалізують навчально-виховні функції, ознайомлення з освітнім середовищем ВНЗ і розвиток здібностей учнів);

ж) учнівсько-студентського самоврядування (спільна діяльність учнівської та студентської молоді з формування й розвитку уявлень про демократичні процеси управління організацією, формування активної життєвої позиції та розвиток лідерських якостей) [4];

з) науково-дослідний (залучення до науково-дослідної та винахідницької діяльності).

Особливості профільної літньої школи для учнів загальноосвітніх навчальних закладів в освітньому середовищі вищого навчального закладу, пов'язані із можливостями використання його ресурсів: освітніх, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних (Табл. 1).

Таблиця 1

Особливості профільної літньої школи для учнівської молоді в структурі освітнього середовища ВНЗ

Компоненти освітнього середовища	Характеристика компонента	Особливості компонента
Суб'єктний компонент	Керівники ВНЗ та ЗНЗ (участь в організації ЛШ). Викладачі ВНЗ (освітня діяльність). Студенти (участь в освітньому процесі, дозвіллі ЛШ). Учні ЗНЗ (участь в освітньому процесі, дозвіллі ЛШ)	Учні проявляють певний інтерес до звань та посад викладачів, добре сприймається залучення до участі та співпраця зі студентами, лідерами студентського самоврядування. Мають можливість проявити себе у нових умовах та ситуаціях. Доцільною є аудиторія старшокласників (9–10 класи учнів ЗНЗ)
Змістовно-методичний компонент	Програми ЛШ за напрямами роботи. Нормативно-правове забезпечення. Навчально-методичне	Зміст освіти адаптований до сприйняття з урахуванням цільової групи, напряму ЛШ. Зміст Програми ЛШ розробляється відповідно до індивідуальних особливостей та освітніх потреб учнів під

	забезпечення. Діагностичне забезпечення	час вступу та/або за результатами вхідного тестування відповідних освітніх потреб, знань, умінь і реалізаційних здатностей та здібностей. Доцільне використання роздаткового матеріалу, робочих зошитів
Інформаційний компонент	Інформаційний супровід роботи ЛШ. Висвітлення результатів роботи	Доцільне використання персональних навчальних систем (технології дистанційного навчання). Оперативне висвітлення ходу та результатів роботи на сайтах ВНЗ та ЗНЗ
Організаційно-діяльнісний компонент	Організація роботи ЛШ (режим, розклад, безпека життєдіяльності). Реалізація освітнього процесу та дозвілля	Вирішеня питань організації набору до ЛШ, організації відвідування занять. Доцільні: – розмір групи 15–20 осіб; – режим роботи: дві пари (3 години) з перервами через 45 хвилин та великою перервою між парами; – організаційні форми навчання: міні-лекції, тренінгові заняття, віртуальні комп'ютерні симуляції, захист проектів, екскурсії, інтелектуальні та спортивно-оздоровчі ігри; – технології навчання: інтерактивні, активні, інформаційно-комунікаційні
Соціально-комунікативний компонент	Взаємодія учасників освітнього процесу (викладачі, студенти, учні ЗНЗ). Створення комфортних умов для навчання та розвитку	Диференціація взаємодії учасників залежно від мотивів участі слухачів ЛШ: а) стійкого інтересу до сфери професійного навчання та діяльності; б) невизначеність професійної ідентифікації, що вимагає педагогічного впливу для утримання уваги учнів на предметній області заняття
Просторово-предметний та матеріально-технічний компонент	Матеріально-технічна база ВНЗ (кабінети, обчислювальні центри, спортивні майданчики, бібліотека)	Можливість учнів скласти уявлення про освітній простір ВНЗ, використовувати сучасне обладнання, програмне забезпечення, інформаційні ресурси

Перевагами реалізації профільної літньої школи для учнівської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу є: надання можливості учням ознайомитися з особливостями професійної підготовки у вищому навчальному закладі; зустрітися з професорсько-викладацьким складом вишу; отримати краще уявлення про студентське життя від самих студентів; здійснення реальної ефективної професійної орієнтації; можливість проявити та розкрити себе у нових умовах; більше дізнатися про здібності та здатності своїх однолітків (однокласників); ознайомитися з професіям; сформувати нові знання, уміння та компетентності; здійснити власний професійний вибір.

Організація та проведення профільної літньої школи на базі вищого навчального закладу здійснюється у три етапи.

І. Підготовчий етап передбачає створення необхідних умов та ресурсів забезпечення початку роботи літньої школи (навчально-методичних, кадрових, матеріально-технічних, нормативно-розпорядчих).

ІІ. Основний етап, пов'язаний переважно з організацією і проведенням занять і заходів відповідно до виду, змісту, напрямів роботи літньої школи.

ІІІ. Заключний етап літньої школи передбачає завершення та підведення підсумків результатів роботи, висвітлення результатів літньої школи.

Організація профільної літньої школи на базі вищого навчального закладу може здійснюватися відповідно до цільового призначення: а) шляхом організації профільного навчання та розвитку здібностей (за певними напрямами) на основі вільного набору учасників; б) шляхом організації профільної навчальної практики на базі вищого навчального закладу.

Досвід організації та проведення профільних літніх шкіл для учнівської молоді на базі 6 факультетів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця вказує на позитивні результати їхньої роботи.

Для організації та визначення результатів літньої школи протягом трьох років проводилося вхідне та вихідне опитування учнів і викладачів, які брали участь у цьому освітньому проекті.

Мета вхідного опитування – визначення освітніх потреб, очікувань, мотивів учнів. Результати опитування учасників літньої школи як профільної практики на базі факультету економіки та права, що формувалася за участю учнів 10 класів протягом трьох років (161 респондент), показали:

а) досвід участі у літніх школах – 18,4 % учасників;

б) визначеність із професійним вибором 51,8 % ;

в) найбільші очікування: отримати навички для повсякденного життя – 57,0 %, отримати уявлення про студентське життя – 63,5 %, отримати основи знань з економічної науки та практики – 31, 2%;

г) пріоритети у виборі змісту програм: управління кар'єрою цікавить 52,6 % учнів, мовна підготовка – 47,2 %, розробка креативних проектів – 52,5 %), пошук та реалізація бізнес-ідей – 34,0 %; туризм – 43,0 %; інформаційні системи та технології – 34,8,7 %; фізична культура та здоровий спосіб життя – 39,6 %;

д) вибір форм освітньої діяльності та дозвілля: у практичних заняттях – бажають взяти участь 67,1 % учнів; міні-лекціях – 41,4 %, дискусіях та обговореннях – 46,7 %), тренінгах – 41,8 %), спортивних заходах та турнірах 39,6 %), розважальних заходах – 56,9 %.

Таке опитування дозволило доцільно спроектувати освітній процес у профільних літніх школах відповідно до освітніх потреб учасників.

Анкетування викладачів – учасників Літньої школи (25

респондентів) за результатами роботи свідчить, що 88 % викладачів задоволені результатами проведених занять. Специфіку учнівського контингенту викладачі вбачають у прояві рівня їхньої працездатності (на 48 % – високий рівень; 48 % – середній); активності (28 % – високий рівень, 72 % – середній); дисциплінованості (на 24 % високий рівень, 68 % – середній); самостійності (8 % – високий рівень, 76 % – середній).

Мета вихідного опитування – виявлення рівня задоволеності учнів навчанням у профільних літніх школах по університету взагалі та за факультетами, отримання пропозицій щодо подальшого забезпечення їхньої якості.

За результатами вихідного анкетування учасників профільних літніх шкіл 2015 року (149 респондентів) учні відповіли, що відчували себе вільно та комфортно на заняттях (87 % опитуваних).

Важливо було виявити, наскільки учні були включені у навчальний процес, тому було поставлене питання про самооцінку своєї роботи на заняттях. Переважна більшість опитуваних (73,24 %) оцінили свою роботу як «ефективну», 16,90 % як «достатньо ефективну». Більшість учнів (80 %) визначили «ефективною» й роботу своєї групи на заняттях.

Виявилося, що позитивне враження на учнів мали викладачі літніх шкіл, про це було отримано багато відгуків (89,44 % опитуваних відповіли, що їм «дуже сподобалися» викладачі). Теми занять переважно визначені учнями як «дуже важливі» (64,08 % учнів). Проблем із сприйняттям матеріалу не виникло у 75,35 % слухачів. На запитання «чи допомогли Вам заняття визначитись у виборі майбутньої професії?» 60,56 % учнів, відповіли «так». Серед опитуваних учнів 55,63 % відповіли, що «планують опанувати економічну спеціальність», що свідчить про досягнення профорієнтаційних цілей літньої школи.

Моніторинг відповідей учнів – учасників літньої школи протягом трьох років виявив позитивну динаміку таких показників, як: задоволення освітніх потреб, розвиток окремих здатностей (навчально-пізнавальних, комунікативних, загально-фахових), комфортне відчуття учнів на заняттях, якість сприйняття навчального матеріалу, актуальність тематики занять, доцільність добору форм навчання, що свідчить про удосконалення та врахування досвіду професорсько-викладацького складу з організації та проведення літніх шкіл на базі вищого навчального закладу.

Дослідження проблеми організації та проведення профільних літніх шкіл в освітньому середовищі вищого навчального закладу дозволило запропонувати загальну класифікацію літніх шкіл, розкрити поняття, особливості, основні етапи їхньої організації, висвітлити результати опитувань учасників щодо їхньої ефективності. Це дозволяє зробити висновок про те, що профільні літні школи для учнівської молоді, створені на базі вищого навчального закладу, є ефективною формою освітньої діяльності, сприяють забезпеченню безперервної освіти учнів, їхньому

професійному самовизначенню, розвитку загальних і професійно важливих здібностей, ефективній професійній орієнтації.

Подальшими напрями дослідження є пошук раціональних та науково обґрунтованих рішень щодо якості організації і проведення літніх шкіл на базі вищого навчального закладу з урахуванням особливостей вікової категорії учасників, удосконалення методичного, дидактичного, діагностичного забезпечення, інформаційного супроводу, відповідної підготовки науково-педагогічних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк О. Я. Аналіз зарубіжного досвіду формування готовності студентів природничих спеціальностей до екологічної самоосвіти / О. Я. Власюк // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 57 : Педагогічні науки. – 2012. – С. 122–126.
2. Літня школа «Досягнення й застосування сучасної інформатики, математики та фізики» (AACIMP). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://kpi.ua/aacimp-2012-photo#sthash.14xsdds3.dpuf
3. Мала академія наук Украйни. Наукова літні школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://man.gov.ua/ua/activities/page-682
4. Положення «Про Літню школу Харківського національного економічного університету «Мій майбутній професійний вибір»» / укл. В. С. Пономаренко, Г. А. Полякова, О. Г. Зима, Г. В. Білоконенко; наукове керівництво докт. екон. наук, професора Пономаренка В. С. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 32 с.
5. Полякова Г. А. Організація та проведення літніх шкіл на базі вищого навчального закладу / Г. А. Полякова // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (15–20 вересня 2014 року, м. Київ). – К. : Інститут обдарованої дитини. – С. 205–208.
6. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Літні школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.hneu.edu.ua/Summer_Schools
7. Чернецький І. С. Освітнє середовище допрофільної підготовки – літня природнича школа / С. О. Чернецький // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. – Випуск 14. – 2008. – С. 37–40.